

O OBLICZACH WAMPIRYZMU

Oblicza wampiryzmu, red. A. Depta, S. Cieśliński, M. Wolski, Stowarzyszenie Badaczy Popkultury i Edukacji Popkulturowej „Trickster”, Wrocław 2018, ss. 209.

Wampiryzm we wszelkich odmianach zdaje się nie tracić na popularności, pomimo faktu, że temu zjawisku poświęcono już tysiące opracowań. Ten niezwykle płodny motyw nieustannie rozbudza wyobraźnię twórców i odbiorców na całym świecie, a twórcy literatury wampirycznej i jej badacze wciąż jeszcze potrafią zaskakiwać. Kolejnym dowodem niezmiennego zainteresowania wampirami jest tom *Oblicza wampiryzmu* – pokłosie konferencji o tym samym tytule, która odbyła się w dniach 2-3 grudnia 2016 roku we Wrocławiu.

Oblicza wampiryzmu to zbiór składający się z trzynastu tekstów o wyraźnie komparatystycznym ukierunkowaniu – autorzy skupiają się nie tylko na literaturze, lecz także na teatrze, muzyce i filmie. Zbiór otwiera wstęp napisany przez redaktorów, pokrótce zapowiadający, jakiego typu tekstów powinien się spodziewać odbiorca. Jak pisał redaktorzy tomu:

Konferencja *Oblicza wampiryzmu*, zorganizowana 2–3 grudnia 2016 r. we Wrocławiu przez Stowarzyszenie Badaczy Popkultury i Edukacji Popkulturowej *Trickster*, pokazała, jak wiele aspektów postaci wampira nie zostało jeszcze przebadanych i wystarczająco opisanych. Niniejsza publikacja stanowi podsumowanie owych obrad i jest już dziesiątą monografią zbiorową w bibliotece *Trickstera*. W tomie oddajemy głos młodym badaczom, którzy w swej naukowej refleksji często zajmują się mniej znanymi realizacjami mitu wampirycznego, stosując jednak umiejętnie metody badawcze właściwe różnym gałęziom humanistyki (Depta, Cieśliński, Wolski 2018: 10).

Od razu należy zaznaczyć, że poziom tekstów jest nierówny – odbiorca dobrze zorientowany w motywach wampirycznych może pominąć niektóre artykuły, a z kolei odbiorca niebędący specjalistą w tym

zakresie poczuje się nieco zagubiony; myśl tę rozwinę w dalszej części recenzji.

Jeśli chodzi o konstrukcję spisu treści – brak w nim podziału na konkretne rozdziały czy też motywy analizowane przez badaczy, a związane z wampiryzmem. Ze względu na szeroki przekrój tematyczny tekstów taka kategoryzacja byłaby bardzo wskazana i pomogłaby uporządkować zakresy badawcze. Pomimo wyżej wskazanego braku uporządkowania tekstów, przekrój poruszonych tematów jest imponujący i warto pochylić się zwłaszcza nad kilkoma artykułami. W zbiorze dominują artykuły poświęcone współczesnemu obrazowaniu wampira, wampirowi jako formie post-człowieka – co zdecydowanie przemawia na korzyść całości i pozwala odświeżyć tak, zdawałoby się, wyeksploatowany temat, o czym pisze chociażby Alfonso M. di Nola:

Porywającym z punktu widzenia narracji osiągnięciem jest ujęcie mitu w *Draculi* Brama Stokera [...], która stała się matrycą niewyczerpanych i do znudzenia powtarzanych wątków wersji komiksowych i filmowych. Dlatego też wampiryzm wydaje się należeć do sfery najpospolitszego banału, natomiast badania antropologiczne, poparte wieloma faktami historycznymi oraz tekstami zebranymi w niniejszym tomie, pozwalają uwolnić to zjawisko z przestrzeni prostej zabawy intelektualnej i przenieść do kręgu zamierzonych początków cywilizacji (Nola di 2004: 22).

Przy ilości opracowań poświęconych klasycznym wizerunkom wampira zdecydowanie potrzebne są coraz to nowe spojrzenia badawcze – zarówno na klasykę, jak i na współczesność motywu.

Pierwsze trzy teksty zbioru, czyli artykuły Daniela Wojtuckiego (Wojtucki 2018: 13-35), Agaty Szylińczuk (Szylińczuk 2018: 35-43) i Adrianny Fiłonowicz (Fiłonowicz 2018: 43-57) stanowią „klasyczną” część monografii – wprowadzają mniej obytego z motywami wampirycznymi czytelnika w zagadnienia dotyczące pochówków anti-wampirycznych w XVI-XVIII wieku, protoplastów wampirycznych postaci w czasach

antyku oraz objaśniają wampiryczną symbolikę rytuałów przejścia.

W przypadku Wojtuckiego tekst został także opatrzony ilustracjami – zdjęciami grobów, w których zmarli zostali obłożeni kamieniami (przesąd związany z chęcią zapobieżenia powstaniu zmarłego z grobu) i fragmentami dokumentów, akt procesowych osób podejrzanych o bycie demonami, co jest dobrym uzupełnieniem tekstu. Badacz jest jednak niekonsekwentny we wprowadzaniu cytatów w języku niemieckim – objaśnia tylko część z nich. Najlepszym rozwiązaniem byłoby przełożenie wszystkich cytatów na polski.

Artykuł Agaty Szylińczuk, poświęcony krwi i wampirom w kulturze i literaturze klasycznej słusznie przypomina o tym, że wampir nie ma wcale jednoznacznie słowiańskich korzeni. Badaczka wykazuje występowanie motywów wampirycznych w utworach takich jak *Odyseja* Homera, *Faustia* Owidiusza czy *Metamorfozy* Apulejusza, słusznie też wskazuje na brak ogólnego określenia na istoty podobne wampirom w czasach antyku. Tematykę antycznych protoplastów wampirów poruszali już między innymi tacy badacze jak Erberto Petoia¹ czy Maria Janion (zob. Janion 2008: 14-17, 17-28), jednakże popkulturowy charakter *Obliczy wampiryzmu* na pewno czyni tematyczną przystępniejszą.

Tekst Adrianny Fiłonowicz, poświęcony przemianom w wampira jako rytuałom przejścia, jest przejrzysto podzielony na części. Autorka przytacza znaczące opracowania antropologiczne tematu (Fiłonowicz 2018: 44-47) i opisuje kolejne fazy rytuału. Jest to jeden z najbardziej uporządkowanych tekstów w monografii.

Po wyżej wymienionych artykułach następuje przejście w nowoczesność. Bardzo interesujący jest tekst Anny Kaczmar, dotyczący postaci wampira-detektywa w amerykańskiej popkulturze. Temat ten zdaje się nieczęsto badany i poruszany, warto zatem odnotować jako godny uwagi.

Jako przykłady wampira-detektywa podaje Kaczmar, m.in. Nicka Knighta (z filmu o tym samym tytule), Angelusa z serialu *Buffy, postrach wampirów* oraz Micka St. Johna (*Pod osłoną nocy*). Badaczka porusza problematykę konstrukcji postaci wampirycznych detektywów, którzy pomimo (a może właśnie z powodu) dwuznacznego statusu ontologicznego przemieniają się w superbohaterów. Ich nadludzkie moce pomagają przysłużyć się prawu. O głównym bohaterze serialu *Pod osłoną nocy* Kaczmar pisze:

Dzięki wyostrzonemu słuchowi oraz umiejętności dostrzegania niewidocznych ludzkim okiem śladów Mick jest doskonałym detektywem. Potrafi usłyszeć bicie serca z dużej odległości i posiada umiejętność »wyczuwania przeszłości« (doskonały węch powoduje, że – będąc na miejscu zbrodni – potrafi z detalami opisać przebieg morderstwa i określić cechy psychologiczne sprawcy – czy był wampirem, czy zabił dla przyjemności, czy z powodu gniewu). Aby zregenerować siły, detektyw śpi w lodówce ludzkich rozmiarów, która chłodzi szybko nagrzewające się ciało wampira i spowalnia procesy degradacji komórek ciała (Kaczmar 2018: 65).

Nasuwa się więc być może banalny, ale ważny wniosek – status wampira w świecie fantazy zmienił się, nie jest on już jednoznacznie upiorem i/lub złoczyńcą – co badaczka słusznie kreśli.

Artykuł Magdaleny Jackowskiej *Postwampir jako element złożoności narracyjnej i fabularnej serialu jakościowego* to wartościowy tekst, jednakże autorka wydaje się zbyt skłaniać na właściwościach serialu jakościowego, a za mało miejsca poświęca postaciom wampirycznym. Z drugiej strony, jest to jeden z ciekawszych artykułów w zbiorze – badaczka analizuje przede wszystkim seriale *Dom grozy* i *American Horror Story: Hotel*, ale nawiązuje także do klasyki kina wampirycznego, np. filmu *Zagadka nieśmiertelności* czy serialu *Buffy, postrach wampirów*. Popularność obu seriali wskazuje na nieustanne zainteresowanie gotyczmem i grozą we współczesnej

1 W pracy autorstwa E. Petoia, *Wampiry i wilkołaki. Źródła, historia, legendy od antyku do współczesności* znajdziemy całkiem obszerny

rozdział poświęcony przodkom słowiańskich wampirów – *Wampiry i wilkołaki w świecie klasycznym*.

popkulturze, konsekwencją ciągłej ewolucji mediów jest też ewolucja tego typu motywów. Badaczka udowadnia, że przeanalizowane przez nią seriale zostały stworzone w estetyce ponowoczesnej (Jackowska 2018: 96). Analizy tego typu są zatem niezmiernie istotne; badania nad wampiryzmem powinny być jak najczęściej uaktualniane.

Teksty Darii Tyblewskiej (*Współczesne wampiry a człowieczeństwo – analiza porównawcza Edwarda Cullena i Stefana Salvatore’a*) i Magdaleny Grabias (*Pożegnanie z Draculą. Jak współczesne kino uśmierciło demona*) skupiają się na ucłowieczonym wizerunku wampira, co jest zasadne, aczkolwiek dosyć oczywiste. Wampiry nabrały wielu ludzkich cech zwłaszcza dzięki konstrukcji postaci krwiopijców w *Kronikach wampirów* Anne Rice. Dla czytelnika obeznanego z motywami wampirycznymi tego typu tekstu będą oczywiste i nie wniosą niczego nowego.

Do najciekawszych chyba tekstów w zbiorze należą *Oblicza wampiryzmu to Film o wampirach jako opowieść o czasie i jego wartości na przykładzie „Tylko kochankowie przeżyją” Jima Jarmuscha* Pauliny Kajzer i „*Co robimy w ukryciu*”, czyli *mockument w wampirycznym wydaniu* Kai Łuczyńskiej. Oba analizowane i wskazane w tytułach artykułów filmy stanowią niezwykle interesujące podejście do przedstawianej tematyki. Artykuł dotyczący *Co robimy w ukryciu* jako wampirycznego mockumentu z pewnością odświeży pole badań dotyczących postaci wampira w kinie, podobnie zresztą jak sam film. Tekst Kajzer natomiast zawiera bardzo trafne spostrzeżenie, że w filmie *Tylko kochankowie przeżyją* Jim Jarmuscha najistotniejsza jest właściwie refleksja nad czasem.

Oblicza wampiryzmu to monografia bardzo niejednorodna – co jest jednocześnie jej wadą i zaletą. Wśród trzynastu publikacji zawartych w tej pracy znajdziemy zarówno teksty znakomite, jak i niedopracowane lub nieprzystające do zbioru (do tej drugiej kategorii należy tekst Adrianny Chorąży *Wampiryczne motywy we włoskim rapie jako hip-hopowe symbole idiosynkratyczne. Przykład*

„*L’amore eternit*” Fedeza). Temat artykułu wydaje się egzotyczny w stosunku do reszty zbioru – co można odebrać oczywiście zarówno pozytywnie, jak i negatywnie. Język tekstu jest nieco preintelektualizowany, co utrudnia jego odbiór – zwłaszcza mniej wprawnemu odbiorcy. Ogromną zaletą tekstu jest to, że badaczka przekłada cytaty z języka włoskiego na polski, a także omawia niedostępne niewłoskojęzycznemu czytelnikowi gry słowne zawarte w utworze rapera Fedeza. Z kolei w przypadku tekstu *Skaza Krzyżowa i mlaski – zrekonstruowane wampiry w prozie Petera Wattsa* Małgorzaty Potent-Ambroziewicz (niezwykle interesującego w ogólnym odbiorze) problemem jest ogromna ilość pojęć medycznych, która zarówno filologa, jak i przeciętnego czytelnika może zniechęcić do lektury.

Obliczom wampiryzmu brakuje też pewnego ujednoczenia tekstów pod względem merytorycznym. W całym zbiorze na trzynaście artykułów pięć lub sześć razy mamy podaną definicję wampira, co jest przesadne i zbędne. Badacze nie są konsekwentni w tłumaczeniu obcojęzycznych cytatów (jak już wspomniano wcześniej, Chorąży przekłada wszystkie cytaty z języka włoskiego, natomiast Wojtucki objaśnia tylko niektóre cytaty po niemiecku).

Podsumowując, monografia *Oblicza wampiryzmu* to zbiór, który niewątpliwie przyczynił się do uaktualnienia i odświeżenia pewnych zakresów badań nad wampirami w popkulturze. Wypadałoby jednak zadać pytanie – do kogo właściwie jest on skierowany? Ze względu na różnoraki stopień zaawansowania tekstów trudno to stwierdzić. W tej sytuacji można właściwie przyjąć, że w tej publikacji zarówno specjaliści w dziedzinie motywów wampirycznych, jak i przeciętny czytelnik znajdą coś dla siebie.

BLANKA PELA
Uniwersytet Warszawski

BIBLIOGRAFIA

- CHORAŻY, A. (2018). *Wampiryczne motywy we włoskim rapie jako hip-hopowe symbole idiosynkratyczne. Przykład „L'amore eternit” Fedeza*. W: A. Depta, S. Cieśliński, M. Wolski (red.), *Oblicza wampiryzmu* (s. 169-181). Wrocław: Stowarzyszenie Badaczy Popkultury i Edukacji Popkulturowej „Trickster”.
- DEPTA, A., CIEŚLIŃSKI, S., WOLSKI, M. (2018). *Wstęp, albo nowe twarze starych upiórów*. W: A. Depta, S. Cieśliński, M. Wolski (red.), *Oblicza wampiryzmu* (s. 7-12). Wrocław: Stowarzyszenie Badaczy Popkultury i Edukacji Popkulturowej „Trickster”.
- FIŁONOWICZ, A. (2018). *Stając się krwiopijcą. Mit wampiryczny, a symbolika rytuałów przejścia*. W: A. Depta, S. Cieśliński, M. Wolski (red.), *Oblicza wampiryzmu* (s. 43-56). Wrocław: Stowarzyszenie Badaczy Popkultury i Edukacji Popkulturowej „Trickster”.
- GRABIAS, M. (2018). *Pożegnanie z Draculą. Jak współczesne kino uśmierciło demona*. W: A. Depta, S. Cieśliński, M. Wolski (red.), *Oblicza wampiryzmu* (s. 109-123). Wrocław: Stowarzyszenie Badaczy Popkultury i Edukacji Popkulturowej „Trickster”.
- JACKOWSKA, M. (2018). *Postwampir jako element złożoności narracyjnej i fabularnej serialu jakościowego*. W: A. Depta, S. Cieśliński, M. Wolski (red.), *Oblicza wampiryzmu* (s. 79-97). Wrocław: Stowarzyszenie Badaczy Popkultury i Edukacji Popkulturowej „Trickster”.
- JANION, M. (2008). *Wampir: biografia symboliczna*. Gdańsk: Wydawnictwo słowo/obraz terytoria.
- KACZMAR, A. (2018). *Śledztwo prowadzi Nieu-marty. Wizerunek wampira-detektywa w amerykańskiej popkulturze*. W: A. Depta, S. Cieśliński, M. Wolski (red.), *Oblicza wampiryzmu* (s. 57-78). Wrocław: Stowarzyszenie Badaczy Popkultury i Edukacji Popkulturowej „Trickster”.
- KAJZER, P. (2018). *Film o wampirach jako opowieść o czasie i jego wartości na przykładzie „Tylko kochankowie przeżyją” Jima Jarmuscha*. W: A. Depta, S. Cieśliński, M. Wolski (red.), *Oblicza wampiryzmu* (s. 143-154). Wrocław: Stowarzyszenie Badaczy Popkultury i Edukacji Popkulturowej „Trickster”.
- ŁUCZYŃSKA, K. (2018). *„Co robimy w ukryciu”, czyli mockument w wampirycznym wydaniu*. W: A. Depta, S. Cieśliński, M. Wolski (red.), *Oblicza wampiryzmu* (s. 125-141). Wrocław: Stowarzyszenie Badaczy Popkultury i Edukacji Popkulturowej „Trickster”.
- NOLA DI, A.M. (2004). *Wstęp* (przeł. A. Pers). W: E. Petoia, *Wampiry i wilkolaki. Źródła, historia, legendy od antyku do współczesności* (przeł. A. Pers, J. Kornecka, M. Małecka, N. Korzycka, B. Bielańska). Kraków: TAIWPN Universitas.
- PETOIA, E. (2004). *Wampiry i wilkolaki. Źródła, historia, legendy od antyku do współczesności* (przeł. A. Pers, J. Kornecka, M. Małecka, N. Korzycka, B. Bielańska). Kraków: TAIWPN Universitas.
- POTENT-AMBROZIEWICZ, M. (2018). *Skaza Krzyżowa i mlaski – zrekonstruowane wampiry w prozie Petera Wattsa*. W: A. Depta, S. Cieśliński, M. Wolski (red.), *Oblicza wampiryzmu* (s. 183-194). Wrocław: Stowarzyszenie Badaczy Popkultury i Edukacji Popkulturowej „Trickster”.
- Oblicza wampiryzmu* (2018). Red. A. Depta, S. Cieśliński, M. Wolski. Wrocław: Stowarzyszenie Badaczy Popkultury i Edukacji Popkulturowej „Trickster”.
- SZYLIŃCZUK, A. (2018). *Krew i wampiry w kulturze klasycznej*. W: A. Depta, S. Cieśliński, M. Wolski (red.), *Oblicza wampiryzmu* (s. 35-41). Wrocław: Stowarzyszenie Badaczy Popkultury i Edukacji Popkulturowej „Trickster”.
- TYBLEWSKA, D. (2018). *Współczesne wampiry a człowieczeństwo – analiza porównawcza Edwarda Cullena i Stefana Salvatore’a*. W: A. Depta, S. Cieśliński, M. Wolski (red.), *Oblicza wampiryzmu* (s. 99-107). Wrocław: Stowarzyszenie Badaczy Popkultury i Edukacji Popkulturowej „Trickster”.
- WOJTUCKI, D. (2018). *Elementy wiary w szkoldliwą, pośmiertną aktywność zmarłych na Śląsku i Morawach w świetle relacji i dokumentów z XVI–XVIII wieku* (s. 13-33). Wrocław: Stowarzyszenie Badaczy Popkultury i Edukacji Popkulturowej „Trickster”.